

УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

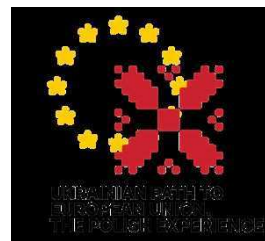

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ СЕКТОР

УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ СЕКТОР

Проект «Український шлях до Європейського Союзу. Польський досвід» реалізується за спільної підтримки гранту Фундації «Інститут відкритого суспільства» у співпраці з Фундацією «Відкрите суспільство» та Міжнародним фондом «Відродження», Україна.

Зміст

Вступ	4
Резюме.....	5
1. Характеристика польського сільськогосподарського сектору ...	6
2. Характеристика сільськогосподарського сектору в Україні.....	9
3. Правові основи та організація агропродовольчого сектору в європейському праві.....	14
4. Вплив європейського регулювання та практики на агропродовольчий сектор у Польщі	16
5. Правова та організаційна база аграрного сектору в Україні...	18
6. Вплив європейського регулювання та практики на сільськогосподарський сектор в Україні	20
7. Виклики в узгодженні сільськогосподарського сектору України зі стандартами ЄС	22
8. Досвід польських агропродовольчих компаній, пов'язаний з приєднанням та членством до ЄС, корисний для України та українських підприємців	24
9. Перспективи співпраці між польськими та українськими компаніями в агропродовольчому секторі на європейському ринку	26
10. Зміцнення зв'язків між сільськогосподарськими секторами Польщі та України на європейському ринку.....	28
11. Рекомендації для України та українських компаній щодо вступу до ЄС.....	30

Вступ

Повномасштабне російське вторгнення в лютому 2022 року прискорило зусилля України щодо вступу до Європейського Союзу. Угода про асоціацію, яка набула чинності у 2014 році, за винятком Поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), прийнятої у 2016 році, лягла в основу підготовки України до вступу до ЄС. У червні 2022 року Україна отримала статус кандидата. У грудні 2023 року лідери ЄС ухвалили рішення розпочати переговори про вступ. Враховуючи намір України приєднатися до Європейського Союзу, хотілося б розглянути досвід Польщі та польських підприємців у практичній реалізації цього членства. Правила Європейського Союзу для нових членів — це і виклик, і можливість. Ми вважаємо, що досвід Польщі буде дуже цінним для України через історичну, соціальну та культурну близькість двох країн. Потенціал польської економіки, польський досвід економічних перетворень, будівництво сучасної комунікаційної, енергетичної та логістичної інфраструктури, безсумнівно, є додатковими активами, в тому числі в контексті підтримки імплементації нормативно-правових актів ЄС в Україні. Окремим питанням є оцінка поточної економічної інтеграції України з ринком Польщі та ЄС, а також очікуваних наслідків після вступу до ЄС України для обох країн. Ми обговоримо можливості та виклики для співпраці та конкуренції, що підготує партнерів до набагато тісніших економічних зв'язків найближчим часом.

Доповідь підготовлена в рамках проєкту «Український шлях до Європейського Союзу. Польський досвід», що виконується спільно Варшавським інститутом підприємництва (Польща) та Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій (Україна).

Ключовим елементом проєкту є експертні семінари та секторальні звіти. Ми хочемо зосередитися на чутливих секторах економіки, які, з одного боку, можуть створювати знач-

ні виклики як потенційні сфери конкуренції та суперечок між польськими та українськими підприємцями, а з іншого боку, обговорити ті сфери, які можуть стати місцем співпраці та взаємодоповнюваності між економіками:

- енергетика;
- продовольство та сільське господарство;
- автомобільні перевезення;
- фармацевтика;
- будівництво та будівельні матеріали;
- деревообробна та меблева промисловість.

Кожен секторальний звіт складається з двох частин. У першому йдеться про польський погляд на відповідний сектор економіки, вплив європейських регуляторів на трансформацію сектору та рекомендації для української сторони. Друга частина присвячена поточному стану сектору в Україні, викликам, пов'язаним з євроінтеграцією, та перспективам співпраці між компаніями обох країн.

Ми глибоко переконані, що наші доповіді та проєкт в цілому стануть важливим голосом у дискусії про інтеграцію України до Європейського Союзу, нададуть потрібні знання та допоможуть подолати взаємні конфлікти та непорозуміння. Ми хочемо переконати всіх, що підприємці обох країн можуть і повинні працювати разом для розбудови економічної міцності наших країн на основі економічної свободи.

Резюме

Цей спільний звіт про сільське господарство та польсько-українське співробітництво у цій сфері висвітлює структурні особливості, виклики та можливості сільськогосподарських секторів Польщі та України, висвітлюючи сфери схожості та відмінності. У звіті також викладено рекомендації щодо поглиблення співпраці між двома країнами в рамках інтеграції Європейського Союзу.

Сільськогосподарський сектор Польщі характеризується меншими сімейними фермами із середнім розміром 11,4 гектара та значною фрагментацією. На відміну від цього, Україна має великі ферми із середнім розміром 514 гектарів, що робить її одним з найбільших у світі експортерів зерна та соняшникової олії. У той час як сільське господарство становить 10,6% ВВП України, його частка в польській економіці становить лише 1,6%, що відображає набагато більшу роль сільського господарства в Україні. Польща отримала вигоду від вступу в ЄС з 2004 року, отримавши значну підтримку в рамках Спільної сільськогосподарської політики (Common Agricultural Policy, CAP) та адаптації до нормативно-правової бази ЄС. З іншого боку, Україна стикається з проблемами в узгодженні своєї сільськогосподарської політики зі стандартами ЄС, зокрема в санітарних та фітосанітарних нормах, екологічній практиці та безпеці харчових продуктів. Експорт сільськогосподарської продукції Польщі високо інтегрований з ЄС, при цьому 73% його продукції йде на ринки ЄС. Україна значно змінила ринки призначення своїх сільськогосподарських товарів з моменту початку збройного конфлікту з Росією, вже направивши 56,8% свого експорту на ринки ЄС. Це було в першу чергу пов'язано з блокуванням традиційних морських шляхів через Чорне море.

Обидві країни усвідомлюють важливість вдосконалення торговельної інфраструктури, особливо логістики. Польща є ключовим транзитним вузлом для українського сільськогосподар-

ського експорту до ЄС. Розвиток транспортної, складської та прикордонної інфраструктури має важливе значення для оптимізації торгівлі. Обидві країни працюють над досягненням цілей сталого розвитку ЄС. Польща узгоджує свою сільськогосподарську практику з екологічними цілями ЄС, тоді як Україна наразі знаходиться на ранніх стадіях впровадження стійкої сільськогосподарської практики та скорочення використання хімічних речовин.

Досвід Польщі в інтеграції ЄС служить цінним ресурсом знань для України, особливо в таких сферах, як сільськогосподарські консультаційні послуги, розвиток інституційного потенціалу та дотримання сільськогосподарських стандартів ЄС. Звіти підкреслюють важливість ролі Польщі в допомозі Україні через складний регуляторний ландшафт ЄС. Обидва уряди повинні надати пріоритет інвестиціям у прикордонну інфраструктуру для підвищення ефективності сільськогосподарської торгівлі між двома країнами. Заохочення спільних підприємств у галузі агропродовольчої переробки та стійких технологій дозволить обом країнам скористатися своїми сильними сторонами та підвищити конкурентоспроможність на ринку ЄС.

Необхідні постійні зусилля для гармонізації сільськогосподарського сектору України зі стандартами ЄС, особливо в галузі безпеки харчових продуктів, екологічної стійкості та добробуту тварин. Обидві країни повинні співпрацювати у розв'язанні проблем, пов'язаних з геополітичною нестабільністю, особливо щодо війни в Україні, яка впливає на сільськогосподарське виробництво та глобальні ланцюги поставок.

1. Характеристика польського сільськогосподарського сектору

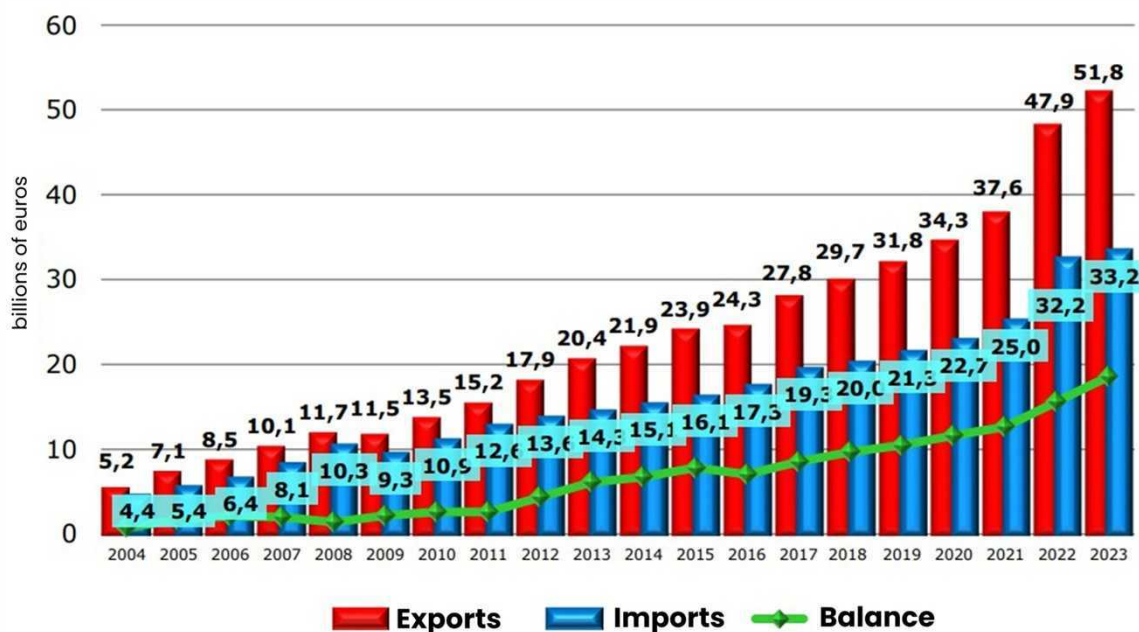
Сільське господарство Польщі зазнало низки глибоких змін за останні – понад три – десятиліття, відправну точку яких можна побачити в системній трансформації. Поступовий крах системи державних сільськогосподарських господарств призвів до значних перетворень в окостенілій сільськогосподарській моделі комуністичної епохи. Спадщиною цього періоду було також технологічне відставання в сільському господарстві, зокрема щодо західноєвропейських економік, фрагментація ферм і небажання самих фермерів здійснювати сільськогосподарську діяльність в організованій формі. Це навряд чи дивно, оскільки комуністична влада фактично відлякувала фермерів від виробничої діяльності у формі сільськогосподарських кооперативів, з якими Польща ще в 1920-х роках заклала європейські основи. Проте, період після зміни режиму був часом навчання функціонуванню в нових реаліях ринкової економіки.

Другою віхою у розвитку вітчизняної сільськогосподарської економіки був 2004 рік, дата вступу Польщі до Європейського Союзу. Вітчизняні постачальники отримали доступ до ринків Співтовариства, що значно відродило інвестиційний клімат і дозволило розвивати показники зовнішньої торгівлі. У 2004 році сільськогосподарський експорт Польщі склав 5,2 мільярда євро.¹ У 2023 році це вже було 51,8 мільярда євро з позитивним балансом експорту до 33,2 мільярда євро. Таким чином, час членства в ЄС означає десятикратне збільшення вартості агропродовольчого експорту для Польщі, що відображається у порівнянні із загальними національними економічними показниками. Дійсно, частка агропродовольчої продукції у вартості загального іноземного експорту Польщі становить 14,7 відсотка. З моменту нашого вступу до Європейського Союзу, Польща покращувала свої експортні показники з року в рік (за одним винятком у 2009 році, коли ми зафіксували зниження на 200 мільйонів злотих у річному обчисленні).

¹ Дані про зовнішню торгівлю агропродовольчою продукцією з Польщі на основі: «Результати експорту агропродовольчої продукції з Польщі в 2023 році», Національний центр підтримки сільського господарства, Варшава 2023.

Рисунок 1. Зовнішня торгівля Польщі агропродовольчою продукцією (мільярд євро)

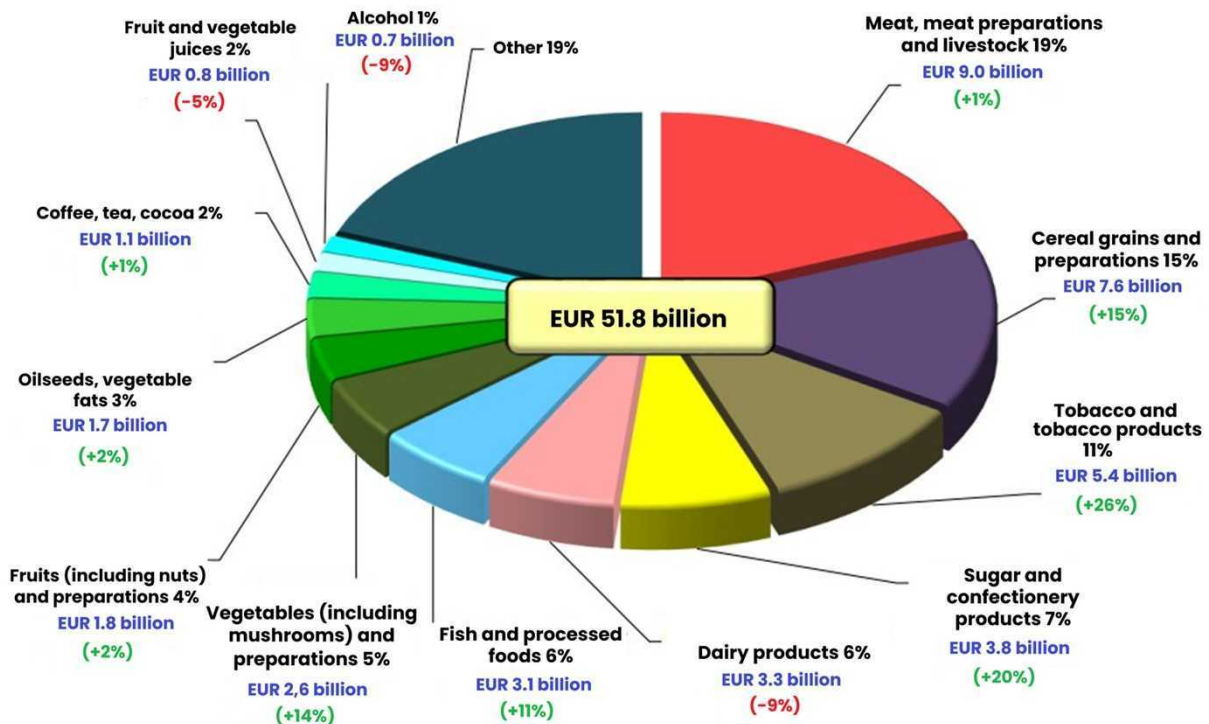
Джерело: NEB

Сьогодні польський сільськогосподарський сектор є одним з найсильніших у Європейському Союзі та один зі світових лідерів у виробництві та експорті багатьох агропродовольчих продуктів. Ринок ЄС є найважливішим торговим партнером польських агропостачальників. До 73 відсотків агропродовольчого експорту країни, що еквівалентно 38 мільярдам євро, йде на ринок ЄС. Тут основним імпортером польської продукції залишається Німеччина, яка займає 26 відсотків загального сільськогосподарського експорту Польщі (13,3 мільярда євро). Вартість торгівлі з країнами, що не є членами ЄС, також зростає з кожним роком, серед яких найважливішими ринками-одержувачами є Великобританія, США та Україна.

Польща, як країна з надлишком виробництва для більшості основних товарних категорій, експортує значні обсяги товарів. Найвища частка загальних поставок агропродовольчої продукції з Польщі, згідно з останніми даними, була зафіксована в категоріях м'ясо, м'ясні продукти та тваринництво (19 відсотків, 9,9 млрд євро),

зерно та його продукти (7,6 млрд євро), тютюн та тютюнові вироби (11 відсотків, 5,4 млрд євро), цукор та цукрові продукти (7 відсотків, 3,8 млрд євро), молочні продукти (6 відсотків, 3,3 млрд євро), риба та перероблені продукти (6 відсотків, 3,1 млрд євро), овочі (5 відсотків, 2,6 млрд євро), фрукти (4 відсотки, 1,8 млрд євро), олійне насіння, рослинні жири (3 відсотками, 1,7 млрд євро) та кава, чай та какао (2 відсотки, 1,1 млрд євро). Фруктові та овочеві соки та алкоголь також важливі для внутрішнього агропродовольчого експорту. Інші продукти разом становлять 19 відсотків від вартості поставок

Рисунок 2. Товарна структура польського агропродовольчого експорту у 2023 році

Джерело: NEB

Основною проблемою польського сільськогосподарського сектору є надмірна фрагментація ферм, з небажанням фермерів функціонувати в організованих структурах. Середня площа сільськогосподарських угідь на фермі у 2023 році, на основі даних Агентства з реструктуризації та модернізації сільського господарства (ARiMR), становила 11,42 га, порівняно із середнім показником ЄС у 17,4 га. Для порівняння, однак, у Франції та Німеччині цей показник трохи понад 60 гектарів, у Данії 74,6 гектара та понад 120 гектарів у Чехії, за даними Financial Observer. В Україні середній розмір ферм становить 132 гектари, але 80 відсотків найбільших господарств мають площу понад 500 гектарів. У Північній Америці (континентальна частина) це 117,8 гектара. Італія має подібну структуру власності на сільське господарство, як і Польща, але там фермери змогли вписатися в наявні виробничі ланцюги. Розмір польських ферм також сильно відрізняється

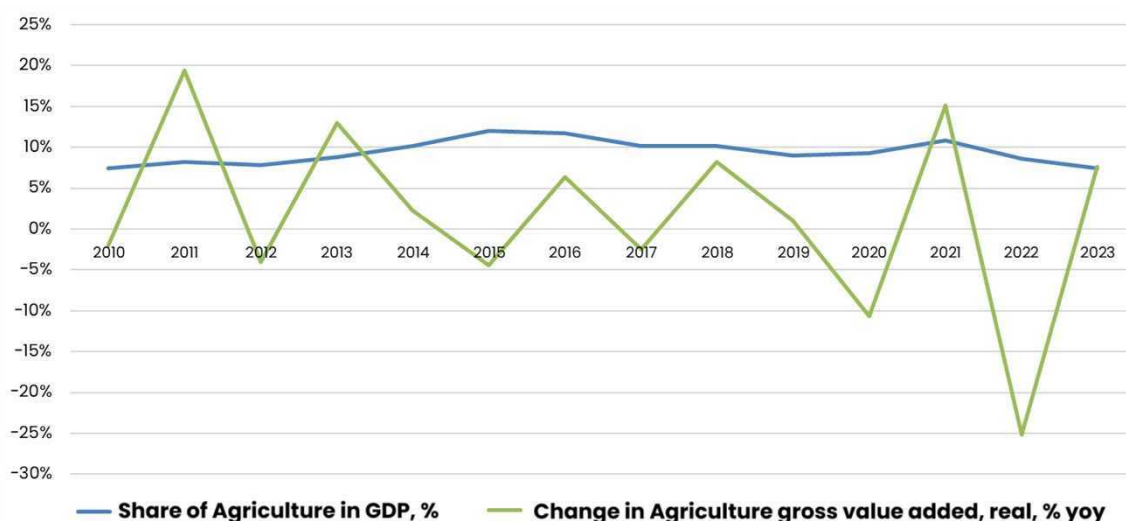
територіально. У той час як середній розмір сільськогосподарських угідь на ферму - згідно з даними Міністерства сільського господарства та розвитку сільських районів - у 2023 році в Західнопоморському воєводстві становив 32,9 гектара, у Вармінсько-Мазурському воєводстві 23,88 га, а в Любуському воєводстві 23,18 га, то середня ферма у Свентокшиському воєводстві була лише 6,05 гектарів, в Підкарпатському воєводстві 5,14 га та в Малопольському воєводстві 4,31 га.

2. Характеристика сільськогосподарського сектору в Україні

Сільськогосподарський сектор України важливий для економічного розвитку. Частка його експорту велика, але в основному це продаж товарів, наприклад, зерна. Однак це робить Україну важливою для світової продовольчої безпеки. Однак сектор зіткнеться зі змінами, необхідними в рамках інтеграції ЄС, що може дещо обмежити його конкурентоспроможність

Україна є одним з найбільших світових виробників та експортерів зернової та соняшникової олії у світі, що робить країну вирішальною для глобальної безпеки харчових продуктів. До повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року більша частина земель України були орними. Близько 10% ВВП України було вироблено в сільському господарстві, в якому працювало близько 14% української робочої сили.

Рисунок 3. Показники сільського господарства в Україні

Джерело: Держстат

Сільське господарство займає більшу частку ВВП в Україні, ніж в ЄС. Воно значною мірою базується на рослинництві. Але, на відміну від ЄС, де на невеликі сімейні ферми припадає 90% сільського господарства, в Україні основними виробниками є компанії середнього розміру з 200–2000 га орних земель. Ба більше, великі агрохолдинги важливі в секторі.

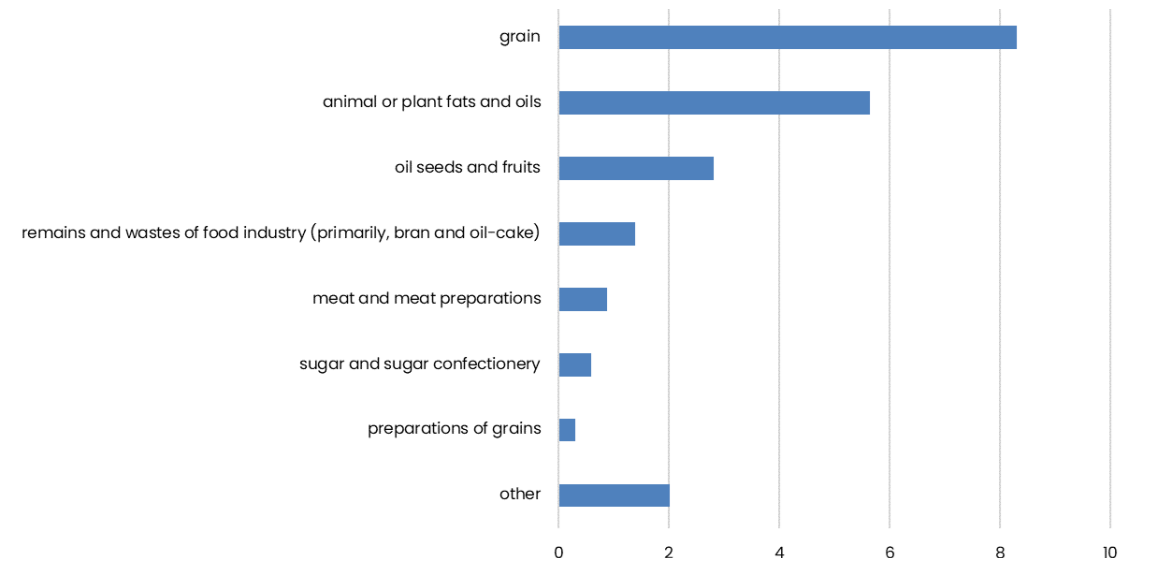
Таблиця 1. Ключові показники для ЄС 27 та України у 2021 році

	ЄС	Україна		ЄС	Україна
Економічний контекст			Сільське господарство в економіці		
ВВП (млрд дол. США, ПКС)	21,901	588	Сільське господарство в ВВП (%)	1.6	10.6
Населення (млн)	1532	13.0	Частка сільського господарств у зайнятості (%)	3.8	14.7
Площа (тис. км²)	3,996	576	Експорт агропродовольчих товарів (% загального експорту)	8.9	40.6
Площа сільськогосподарських земель (СЗ) (тис. га)	163,962	41 311	Імпорт агропродовольчих товарів (% загального імпорту)	5.9	9.5
Площа сільськогосподарських земель (СЗ), % загальної площі	41	71	Характеристика сільськогосподарського сектору		
Щільність населення (жителів/км²)	106	75	Рослинництво у загальному сільськогосподарському виробництві (%)	61	82
ВВП на душу населення (дол. США у ПКС)	48,900	14 220	Тваринництво в загальному сільськогосподарському виробництві (%)	39	18
			Частка орних земель в СЗ (%)	58	80
	15.5	33.9	Середній розмір ферми (га)	37	514
			Кількість ферм		40,333

Джерело: EU integration of Ukraine – assessing the challenges for agri-food public authorities, Олер Нів'євський, IEP та ІЕД http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/UP/Nivievskyi_Research Paper.pdf

Тваринництво в Україні роками не демонструвало значного зростання. Водночас птахівництво та виробництво яєць розвивалися набагато більше, тоді як кількість голів корів та свиней мала тенденцію до зниження. Птиця та яйця також стали експортними товарами для України. Однак експорт зерна та олії становить набагато більшу частку сільськогосподарського експорту.

Рисунок 4. Експорт сільськогосподарської продукції у 2023 році, млрд доларів США

Джерело: Дерстат

Українські фермери та великий агробізнес мають право на кілька програм державної допомоги. Сільськогосподарська підтримка в Україні в першу чергу надається через різні субсидії та сприятливий податковий режим, спрямований на підтримку фермерів та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору. Уряд пропонує субсидії фермерам на придбання сільськогосподарської техніки, насіння та добрив, а також на тваринництво. Уряд України також реалізує державні програми підтримки сільськогосподарського сектору, включаючи цільову фінансову допомогу малим та середнім господарствам, а також компенсацію частини процентної ставки за банківськими кредитами. Уряд також створив Фонд часткових гарантій для сільськогосподарських компаній, за допомогою Світового банку та інших міжнародних партнерів. Дійсно, державні програми доповнюються міжнародною допомогою, включаючи фінансування для узгодження українських сільськогосподарських практик зі стандартами ЄС. Однак система субсидій залишається проблемою, оскільки її часто критикують за відсутність прозорості та затримки у виплаті коштів.

З моменту повномасштабного вторгнення Росії, яке почалося 24 лютого 2022 року, український експорт до європейських країн зріс з 32% від загального обсягу експорту у 2021 році до 56,8% у 2023 році (див. Рисунок 4).

У тоннах експорт зріс приблизно на 49%. Частка також залишалася високою у 2024 році. Ключовою причиною зміни є обмежений доступ до морських перевезень Чорним морем. Миколаївський морський порт все ще не працює через блокаду з боку Росії. При цьому Одеські морські порти мають обмежені потужності й з вересня 2023 року перевозять не тільки зерно, але й інші товари, наприклад, метали та залізну руду. Розвиток сільського господарства та подальше збільшення сільськогосподарського експорту вимагають поліпшення логістики. Однак, обмежена логістика стимулювала певний ріст у харчовій промисловості, яка також визначається урядом як один із пріоритетів. В результаті переважна більшість сільськогосподарської продукції транспортувалася залізницею та автомобільним транспортом через західний кордон країни до ЄС.

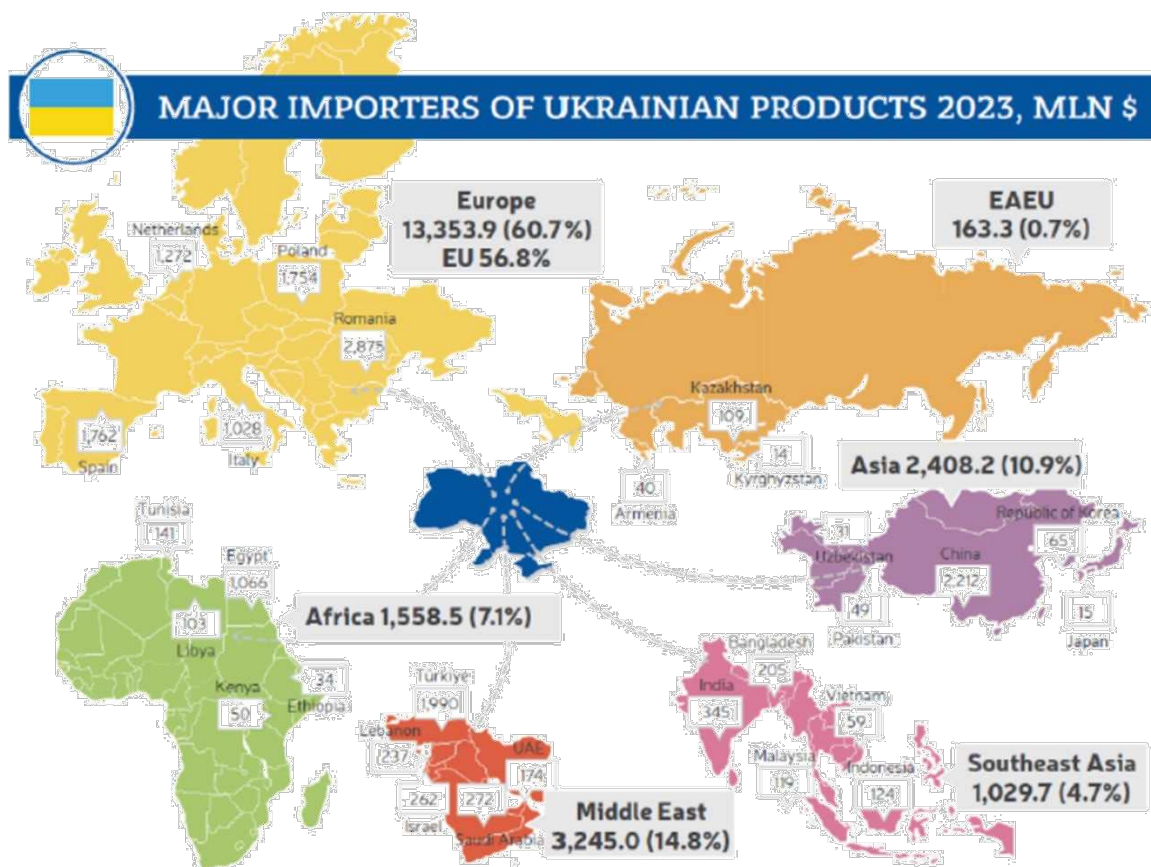
Ще однією причиною збільшення експорту до ЄС² є те, що в перші місяці після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну ЄС надав Україні підтримку у вигляді тимчасових заходів з лібералізації торгівлі³. Всі мита були призупинені, включаючи скасування всіх квот на сільськогосподарську продукцію. У той час як раніше деяка українська агропродукція імпортувалася безмитно лише в межах квоти, то після відповідного рішення Європейської комісії вся продукція могла надходити на ринок ЄС з України без сплати мит.

2 <http://www.ier.com.ua/en/institute/news?pid=7518>

3 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.152.01.0103.01.EN.G&toc=OJ%3AL%3A2022%3A152%3ATOC

Рисунок 5. Напрямки українського сільськогосподарського експорту

Джерело: Інфографіка підготовлена УКАБ спільно з Міністерством економіки та Міністерством аграрної політики та продовольства України https://ucab.ua/en/pres_sluzhba/novosti/prezentovano_7me_vidannya_agrarnogo_eksportnogo_portfolio_ukraini

Через безквотний експорт сільськогосподарської продукції та суттєве обмеження морських експортних маршрутів українські компанії значно збільшили свій експорт альтернативними шляхами, головним чином до Польщі та сусідніх країн ЄС. У 2023 році цей сплеск сільськогосподарської продукції, насамперед зерна, призвів до протестів польських фермерів, які стверджували, що зазнали фінансових втрат через додаткове постачання української продукції на свій місцевий ринок. Відповідно, польський уряд ввів заборону на імпорт українського зерна до Польщі. Подібні протести відбулися в Румунії, Угорщині, Болгарії та Словаччині, що призвело до схожих відповідей урядів.

За даними Європейської комісії, фермери з цих п'яти країн зазнали збитків на загальну суму 417 млн євро через збільшення поставок

українського зерна. ЄС надав субсидії, щоб частково компенсувати ці втрати. У відповідь на ситуацію, 2 травня 2023 року Європейська комісія впровадила обмеження на продаж української пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику у згаданих вище країнах, хоча транзит за межі ЄС все ще був дозволений. Ці обмеження повинні були тривати до 15 вересня 2023 року. Попри закінчення цього періоду, Польща, Словаччина та Угорщина продовжували блокувати імпорт зерна з України.

У травні 2024 року, після інтенсивних дискусій, ЄС досяг компромісу та розширив торговельні преференції для України до 5 червня 2025 року. Це розширення обумовлювало, що тарифні квоти, демпінгові заходи та захисні мита не будуть застосовуватись до українських товарів. Однак Європейська комісія

зберегла можливість відновити квоти, якщо український імпорту порушить ринок ЄС. Зокрема, для семи груп сільськогосподарської продукції, які вважаються чутливими для фермерів ЄС - яйця, птиця, цукор, овес, кукурудза, зернові та мед - безмитний імпорту повинен бути автоматично призупинений, як тільки український експорт до ЄС досягне середньорічного обсягу за період з середини 2021 року по 2023 рік. На жаль, цей період включав 2022 рік, коли українські фермери зазнали зниження продуктивності через обмежену експортну логістику.

Відразу після того, як 5 червня набули чинності нові торговельні угоди ЄС для України, Європейська комісія відновила тарифну квоту на овес. Ця квота була мінімальною, встановлена всього на 4000 тонн, а експорт вже перевищив 2441 тону. В результаті квота була вичерпана, а повні мита на експорт вівса були відновлені до кінця року. Нова квота набуде чинності в січні 2025 року, що дозволить безмитний імпорту 5/12 річної квоти.

Крім того, були прийняті рішення щодо інших сільськогосподарських продуктів, таких як цукор та яйця, де тарифи були відновлені після перевищення квот. Європейська комісія також відновила мита на зерно в липні 2023 року та мед у серпні. Ця система на основі квот залишатиметься в силі для цих продуктів до травня 2025 року. В цілому, хоча режим безмитної торгівлі для більшості української сільськогосподарської продукції залишатиметься в силі до травня 2025 року, ситуація залишається мінливою, з можливістю відновлення квот і мит залежно від збоїв на ринку в ЄС.

Згідно з опитуванням Держстату, крім логістики, перешкоди для сільськогосподарських операцій включають низький попит та фінансові обмеження.⁴ Мало того, з другої половини 2023 року спостерігається збільшення важливості такої перешкоди, як «відсутність робочої сили», що зараз є загальним для всіх секторів економіки. Це результат війни.

4 <https://stat.gov.ua/uk/publications>

3. Правові основи та організація агропродовольчого сектору в європейському праві

Агропродовольчий сектор детально регулюється законодавством ЄС. Ключовими елементами системи, керуючись перспективою, прийнятою регулятором, є саме сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарські ринки, політика безпеки харчових продуктів, безпека доступу до харчових продуктів та захист навколишнього середовища. Кожна з цих областей відображена у відповідних нормативних актах ЄС.

Для фермерів та сільськогосподарських виробників ключовим стратегічним документом є Спільна сільськогосподарська політика (CAP), поточна перспектива якої охоплює 2023-2027 роки. Спільна сільськогосподарська політика є однією з найдорожчих сфер ЄС, що споживає значну частину бюджету ЄС, що демонструє її велике значення для держав-членів та спільноти в цілому. Її основними інструментами є прямі платежі, ринкові втручання та розвиток сільських районів у найширшому сенсі. В останні роки найпопулярнішим елементом CAP стала стратегія «Від ферми до виделки», яка є частиною Європейської зеленої угоди. Стратегія полягає в тому, щоб перейти до більш стійких харчових систем, зменшити використання пестицидів, добрив та антибіотиків, а також сприяти здоровому харчуванню. Ключові документи, навколо яких будуються наступні акти:

- Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) №1307/2013, що регулює підтримку доходів фермерів через прямі виплати в рамках CAP;
- Регламент (ЄС) №3 Європейського Парламенту та Ради про розвиток сільських районів, який включає положення про підтримку розвитку сільських районів на 2014-2020 роки;
- Регламент (ЄС) №2021/2115 Європейського Парламенту та Ради, нова Спільна

сільськогосподарська політика на 2023-2027 роки, що запроваджує більш гнучкий підхід до стратегічного планування державами-членами.

Сільське господарство також реалізує цілі торговельної політики ЄС, спрямовані на підписання торгових угод з третіми країнами. Тарифні преференції ЄС — GSP (Регламент (ЄС) №978/2012 Європейського Парламенту та Ради) та Регламент (ЄС) №1308/2013 Європейського Парламенту та Ради, що встановлює спільну організацію ринків сільськогосподарської продукції, що охоплює правила торгівлі, виробництва та переробки, залишаються важливим компонентом цієї системи.

Важливим напрямком у розробці законодавства ЄС щодо агропродовольчого ринку є також політика якості, яка спрямована на реалізацію стратегії сталого розвитку харчових продуктів шляхом просування високих стандартів якості та стійкості у виробництві харчових продуктів. У цьому контексті також важливі положення про маркування органічних продуктів, які стандартизовані Регламентом (ЄС) №848/2018 Європейського Парламенту та Ради, а також нормативні акти про географічні зазначення (PDO, PGI) та гарантовані традиційні спеціальності (TSG), як це визначено в Регламенті (ЄС) №1151/2012 Європейського Парламенту та Ради.

У контексті процедур безпеки харчових продуктів Європейський Союз прагне забезпечити максимально можливий рівень безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Тут ключовим залишається Регламент (ЄС) №178/2002, що встановлює загальні принципи та вимоги харчового законодавства, Європейський орган з безпеки харчових продуктів (EFSA), а також Регламент (ЄС) №853/2004 про гігієну харчових продуктів, який вводить правила безпеки виробництва харчових продуктів

на всіх етапах харчового ланцюга. Важливим, враховуючи масштаби сектору тваринництва в ЄС, в тому числі Польщі, є також Регламент (ЄС) №183/2005 про гігієну кормів, який регулює безпеку кормів для сільськогосподарських тварин.

Сільськогосподарський сектор також сильно регулюється екологічним та кліматичним законодавством ЄС. Перш за все, необхідно вказати тут, що все ще незрозуміле майбутнє правил, що впливають з Європейської зеленої угоди. Стратегія «Від поля до виделки» та Стратегія біорізноманіття включають, серед іншого, вимоги обмежити можливість використання добрив та пестицидів, виділити певну частину площі на органічне землеробство або завдання, пов'язані з захистом та відновленням екосистем.

Також важливим у контексті проєкологічної політики залишаються Водна рамкова директива (Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради), Регламент (ЄС) №1306/2013 Європейського Парламенту та Ради, частиною яких є екологічні положення та пов'язані з ними правила моніторингу та фінансування Спільної сільськогосподарської політики, а також Директива 2009/128/ЄС про стале використання пестицидів, що встановлює цілі щодо скорочення їх використання.

Законодавство ЄС також регулює питання конкурентної політики. Найважливішими документами в цьому відношенні є Регламент Ради (ЄС) №1/2003 про впровадження правил конкуренції, викладених у статтях 81 та 82

Договору ЄС (зараз статті 101 та 102 TFEU) та Директива (ЄС) 2019/633 Європейського Парламенту та Ради про недобросовісну комерційну практику бізнесу в ланцюжку поставок сільськогосподарської та харчової продукції, яка спрямована на захист менших учасників ринку від несправедливих дій більших гравців.

Що стосується конкретних секторів сільськогосподарського виробництва, учасники ринку додатково пов'язані низкою конкретних нормативних актів ЄС та національних законів, що в різному ступені імплементують законодавство ЄС. Фермери також є важливою частиною численних програм підтримки, таких як Програма розвитку сільських районів у рамках другого стовпа CAP, яка стимулює розвиток інфраструктури, інновації на фермах та підвищення якості життя в сільській місцевості. Фермери також можуть скористатися, наприклад, програмою Horizon Europe, яка підтримує дослідження та інноваційні рішення з урахуванням умов сільського господарства ЄС.

Вищезгадані юридичні активи, документи, стратегії або програми утворюють ядро, навколо якого будуються юридичні рішення вузького та глибоко експертного масштабу.

4. Вплив європейського регулювання та практики на агропродовольчий сектор у Польщі

Вплив нормативних актів ЄС на сільськогосподарський сектор у Польщі є багатограним і має важливі наслідки для формування національної сільськогосподарської політики, виробництва та структури розмірів ферм, а також для сільської економіки в цілому. З моменту вступу Польщі до Європейського Союзу у 2004 році вітчизняний сільськогосподарський сектор був включений до Спільної сільськогосподарської політики (САП), яка значною мірою визначає умови виробництва, торгівлі та фінансової підтримки фермерів.

Безсумнівно, одним з основних детермінантів розвитку польського сільського господарства за останні два десятиліття були прямі платежі за сільськогосподарське виробництво, які є основним джерелом доходу для польських фермерів. Ця система має вирішальне значення для підтримки конкурентоспроможності польського сільського господарства на єдиному європейському ринку, хоча значною мірою – особливо для найменших ферм – вона робить прибутковість сільськогосподарських підприємств залежною. Це явище особливо очевидно в групі країн, які приєдналися до ЄС у 2004 році та пізніше. За даними ARMiR, загалом 16,2 млрд злотих, включаючи авансові платежі, дісталися фермерам за прямими та регіональними платежами за 2023 рік. Ці субсидії сприяють стабілізації прибутку ферм, що особливо важливо в контексті нестабільних цін на сільськогосподарських ринках. Водночас слід пам'ятати, що ефективність отримання субсидій вимагає виконання ряду критеріїв, таких як озеленення, що зобов'язує фермерів здійснювати екологічні заходи, такі як підтримка екологічних територій, що сприяє сталому розвитку сільського господарства.

Іншим важливим аспектом впливу нормативних актів ЄС є необхідність дотримання високих стандартів якості та безпеки харчових продуктів. Законодавство ЄС вимагає від держав-чле-

нів впроваджувати передові системи контролю для забезпечення безпеки сільськогосподарської продукції. Застосування правил на практиці тягне за собою значні витрати, але ці витрати призводять до все вищої якості харчових продуктів, вироблених в Європейському Союзі, та більш ефективної адаптації до різноманітних вимог ринків у різних частинах світу.

Виклик для польських ферм, безсумнівно, становлять вимоги щодо захисту навколишнього середовища та пом'якшення наслідків зміни клімату. Зелена угода, яка передбачає скорочення викидів CO₂, сприяння органічному виробництву та скорочення використання засобів захисту рослин та добрив, створює витрати, які знижують цінову конкурентоспроможність продукції ЄС. Досягнення цих цілей вимагає від фермерів інвестувати в нові технології, змінити методи виробництва та адаптуватися до суворих екологічних стандартів, що може бути складним, особливо для невеликих ферм. Крім того, сільське господарство ЄС сильно диференційоване внутрішньо. Фермерські економіки в країнах-членах ЄС до 2004 року характеризуються вищою адаптивністю – вони більш високо технічні, широко використовують інструменти точного землеробства, мають вищий середній відсоток органічного землеробства (через заможніших споживачів в середньому).

З іншого боку, нормативні акти ЄС сприяють інноваціям та модернізації в сільськогосподарському секторі Польщі. Програми ЄС, такі як Програма розвитку сільських районів (RDP), пропонують фінансову підтримку для модернізації ферм, інвестування в екологічно чисті технології та розвиток сільської інфраструктури. В результаті польські фермери мають можливість покращити виробничу ефективність, знизити експлуатаційні витрати та підвищити стандарти якості своєї продукції.

Нормативні акти ЄС, що формують агропродовольчий сектор, мають широкий вплив на сільськогосподарський сектор Польщі. З одного боку, вони пропонують чудову фінансову підтримку, допомагаючи стабілізувати доходи фермерів та підвищити якість продукції. З іншого боку, вони створюють нові виклики для польського сільського господарства, особливо з погляду охорони навколишнього середовища та адаптації до дедалі вищих вимог ринку. Хоча впровадження правил ЄС може бути дорогим і вимагати значних інвестицій, у довгостроковій перспективі це сприяє під-

вищенню конкурентоспроможності польського сільськогосподарського сектору на міжнародній арені. На шкоду польському сільськогосподарському сектору є відносно низький доступ до капіталу, фрагментація вітчизняного сільськогосподарського виробництва та небажання фермерів функціонувати в організованих структурах - ці елементи знижують здатність швидко адаптуватися до змін у європейському законодавстві.

5. Правова та організаційна база аграрного сектору в Україні

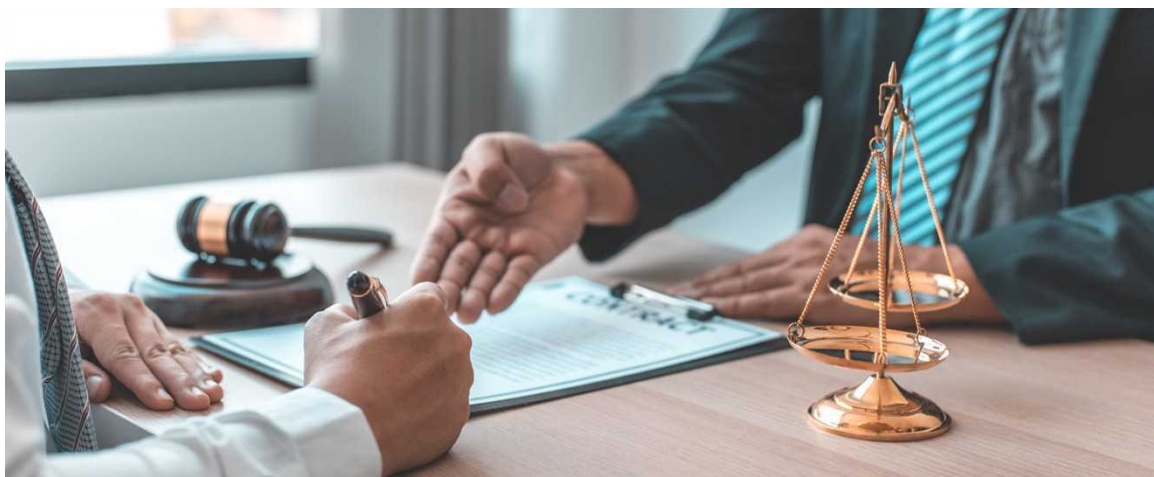
Сільськогосподарський сектор України відіграє життєво важливу роль в економіці країни, значно сприяючи її ВВП і залучаючи значну частину населення. Оскільки Україна рухається до глибшої інтеграції з Європейським Союзом, правові та організаційні рамки, що регулюють сільське господарство, повинні значно трансформуватися, щоб відповідати стандартам ЄС.

На правову базу України щодо сільського господарства впливає національне законодавство та міжнародні угоди, включаючи її обов'язки за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Первинне законодавство, що регулює сільськогосподарський сектор, включає право власності на землю, сільськогосподарське виробництво та закони про безпеку харчових продуктів. З моменту здобуття незалежності Україна зазнала кількох хвиль аграрних реформ, зосереджуючись на приватизації землі та лібералізації сільськогосподарського ринку. Ці реформи набрали обертів в останні роки, але не лише завдяки зусиллям країни вступити до ЄС.

Поточна правова структура включає ключові законодавчі акти, такі як Закон про ринок землі, який відкрив шлях для купівлі та продажу сільськогосподарських угідь у 2021 році, а також закони, що регулюють безпеку харчових продуктів та фітосанітарні стандарти. Ці закони

мають вирішальне значення для забезпечення того, щоб сільськогосподарська продукція України відповідала суворим вимогам ринку ЄС. Однак необхідне подальше узгодження, особливо в екологічному законодавстві, добробуті тварин та застосуванні сучасної сільськогосподарської практики, як зазначено в Спільній сільськогосподарській політиці ЄС.

Зокрема, слід підкреслити, що більшість компаній не володіють землею, а орендують її у приватних осіб, навіть якщо покупка землі дозволена. Згідно з новою правовою базою, громадяни України та юридичні особи можуть купувати землю сільськогосподарського призначення. Однак через тривалі військові дії залишаються обмеження для іноземців, яким заборонено купувати сільськогосподарські землі до прийняття подальших рішень. Ця реформа була запроваджена для підвищення ефективності землекористування, залучення інвестицій та підвищення продуктивності сільського господарства. Однак проблеми знову виникають у забезпеченні прозорих транзакцій та запобіганні консолідації земель великими корпоративними суб'єктами. Крім того, необхідний подальший регуляторний нагляд для захисту дрібних фермерів та забезпечення справедливого доступу до земельних ресурсів.

Однією з найважливіших юридичних проблем, що стоять перед Україною, є гармонізація її санітарно-фітосанітарних (SPS) правил з правилами ЄС. Цей процес вимагає від України прийняття стандартів ЄС щодо безпеки харчових продуктів, використання пестицидів та ветеринарного контролю. У цій сфері був досягнутий прогрес, коли Україна впровадила систему аналізу небезпеки та критичної контрольної точки (НАССР) у різних секторах виробництва харчових продуктів. Однак необхідні постійні зусилля для повного узгодження з правилами ЄС, що сприятиме торгівлі та зменшить нетарифні бар'єри для української сільськогосподарської продукції, що надходить на європейський ринок.

На додаток до безпеки харчових продуктів, ще однією відкритою зоною, що вимагає законодавчих дій, є екологічні правила, в яких за останні роки в цій галузі не було досягнуто великого прогресу. Однак вже існує чітке розуміння того, що Україна повинна приєднатися до Європейської зеленої угоди, яка підкреслює стійку сільськогосподарську практику, скорочення хімічних ресурсів та захист біорізноманіття.⁵

У структурі власності сільськогосподарського сектору України можна виділити як приватні, так і контрольовані державою підприємства. Міністерство аграрної політики та продовольства є основним державним органом, відповідальним за формулювання та реалізацію сільськогосподарської політики. Воно працює в тісній координації з різними установами, включаючи Державну службу України з безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів, яка здійснює нагляд за дотриманням стандартів безпеки харчових продуктів, та Державну службу України з геодезії, картографії та кадастру, яка управляє земельними ресурсами. У рамках своїх інтеграційних зусиль з ЄС Україна модернізувала свою інституційну базу для покращення управління та ефективності в сільськогосподарському секторі. Це вклю-

чає створення Державного аграрного реєстру, який призначений для покращення реєстрації сільськогосподарських підприємств та надання їм кращого доступу до програм державної підтримки. Ця ініціатива є частиною ширших зусиль України щодо створення більш прозорого та ефективного сільськогосподарського сектору, здатного конкурувати на ринку ЄС.

Роль кооперативів та фермерських асоціацій також має вирішальне значення в організаційному ландшафті. Ці організації надають підтримку та ресурси малим та середнім сільськогосподарським виробникам, допомагаючи їм дотримуватися нормативних вимог та приймати найкращі практики. Проте, все ще є місце для вдосконалення у сприянні співпраці та консолідації зусиль у секторі для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності.

Сільськогосподарський сектор України також стикається з викликами, пов'язаними з розвитком інфраструктури, особливо в сільській місцевості. Відсутність адекватних транспортних, складських та технологічних потужностей перешкоджає ефективному переміщенню товарів всередині країни та на експортні ринки. Усунення цих інфраструктурних прогалин має важливе значення для забезпечення того, щоб сільськогосподарська продукція України могла вчасно та економічно ефективно вийти на ринки ЄС.

5 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

6. Вплив європейського регулювання та практики на сільськогосподарський сектор в Україні

Зміни в політиці сільськогосподарського сектору є частиною переговорного Кластера 5 «Ресурси, сільське господарство та згуртованість», який містить п'ять розділів:

- Глава 11 – Сільське господарство та розвиток сільських районів
- Глава 12 – Безпека харчових продуктів, ветеринарна та фітосанітарна політика
- Глава 13 – Рибальство
- Глава 22 – Регіональна політика та координація структурних інструментів
- Глава 33 – Фінансові та бюджетні положення

Ці розділи визначають амбітний план змін в Україні на шляху до членства в ЄС. Протягом багатьох років ЄС глибоко вплинув на агрокультурний сектор України, оскільки країна продовжує свій інтеграційний процес. Оскільки сільське господарство відіграє життєво важливу роль в економіці України, вплив правил та практики ЄС призвів до значних змін у законодавчих та практичних аспектах сектора. Процес узгодження зі стандартами ЄС є довгостроковими зусиллями, що вимагають суттєвих реформ у різних сферах, від безпеки харчових продуктів та екологічних стандартів до торговельної практики та ринкових операцій.

Значна частина узгодження України з європейською сільськогосподарською практикою передбачає прийняття *acquis* ЄС; це включає Спільну сільськогосподарську політику (CAP), санітарні та фітосанітарні заходи, екологічні норми та стандарти безпеки харчових продуктів.

Україна вже зробила значні кроки до узгодження регуляторних актів, впроваджуючи різні реформи ЄС. Створення Державного аграрного реєстру та прийняття системи НАССР є прикладами зусиль України щодо дотримання

стандартів безпеки харчових продуктів ЄС. Ці заходи дозволили українській сільськогосподарській продукції вільніше виходити на європейський ринок. Однак повне виконання цих правил залишається проблемою через фінансові обмеження, інституційний потенціал та необхідність технологічних оновлень.

Однією з основних сфер, де європейське регулювання впливає на Україну, є сфера санітарно-фітосанітарних стандартів (СФЗ). ЄС має суворі вимоги до використання пестицидів, добробуту тварин та гігієни харчових продуктів. Прийняття Україною цих правил відіграло важливу роль у збільшенні її експортного потенціалу до країн ЄС. Однак, це також створює значні проблеми для місцевих виробників, які повинні дотримуватися цих суворих стандартів.

Окрім безпеки харчових продуктів, європейська екологічна політика змінює сільськогосподарський сектор України. Європейська Зелена Угода та Стратегія «Від ферми до виделки» мають на меті зробити Європу першим кліматично нейтральним континентом до 2050 року. Очікується, що Україна, як країна-кандидат, узгодить свою сільськогосподарську політику з цими цілями. Це передбачає скорочення використання шкідливих хімічних речовин, підвищення біорізноманіття та просування стійких методів ведення сільського господарства. Прийняття методів органічного землеробства є однією зі сфер, де Україна досягла прогресу, але ще довгий шлях до повного впровадження цих практик у всьому секторі.

Акцент ЄС на стійкості також вимагає від України значних інвестицій в охорону навколишнього середовища. Це охоплює вдосконалення систем управління відходами, скорочення викидів парникових газів від сільськогосподарського виробництва та збільшення використання

відновлюваних джерел енергії в сільському господарстві. Дотримання цих екологічних стандартів допоможе Україні узгодитись з політикою ЄС та забезпечити довгострокову стійкість її сільськогосподарського сектору.

Інтеграція сільськогосподарського сектору України на ринок ЄС є ще однією критичною сферою, де європейське регулювання відіграє важливу роль. Глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі (DCFTA) між Україною та ЄС вже сприяла більшому доступу до європейських ринків для української сільськогосподарської продукції. Скасування тарифів та збільшення квот на такі продукти, як пшениця, кукурудза та м'ясо птиці, збільшили експорт сільськогосподарської продукції України до ЄС. Таким чином, цей підвищений доступ до ринку також пов'язаний з проблемою конкуренції з боку виробників ЄС.

Українські фермери зараз стикаються з конкуренцією з фермерами ЄС, які отримують значні субсидії в рамках CAP. Поки Україна працює над узгодженням своєї сільськогосподарської

політики з CAP, нерівність у фінансовій підтримці залишається серйозною проблемою. Ця ситуація створює конкурентний дисбаланс, особливо для малих та середніх ферм в Україні, які не мають такого ж рівня доступу до фінансових ресурсів, як їхні європейські колеги.

Попри ці виклики, інтеграція України в сільськогосподарський ринок ЄС надає значні можливості. Підвищений попит на українську сільськогосподарську продукцію в ЄС допоміг стабілізувати економіку країни, особливо під час тривалої війни. Крім того, доступ до ринку ЄС спонукав українських виробників покращувати якість та стійкість своєї продукції, роблячи їх більш конкурентоспроможними на світовій арені.

7. Виклики в узгодженні сільськогосподарського сектору України зі стандартами ЄС

Інтеграція сільськогосподарського сектору України в Європейський Союз - це комплексний процес, який представляє різні виклики. Як один з найважливіших економічних секторів України, сільське господарство має вирішальне значення для економіки країни та ключовою сферою фокусування для інтеграції в ЄС. Однак узгодження сільськогосподарської політики та практики України з європейською нормативно-правовою базою, зокрема Спільною сільськогосподарською політикою, є складним і вимогливим завданням.

Водночас членство України в ЄС надає можливості для ЄС, попри те, що є проблеми. Членство України в ЄС лякає багатьох членів ЄС, які мають велику частку сільськогосподарської продукції, яку виробляють багато невеликих сімейних ферм. Мова йде не лише про економічні аспекти впливу, але насправді це може призвести до соціальної напруженості, яку вже продемонструвала заборона на імпорту зерна з України до сусідніх країн.

Найбільшою проблемою, з якою стикається Європа в цій сфері, є реформа Спільної сільськогосподарської політики, яка є неефективною і не відповідає цілям, які були поставлені для неї багато років тому. Реформа CAP обговорюється вже понад десять років і повинна бути остаточно впроваджена до вступу України до ЄС. Така реформа є необхідністю, оскільки її можлива реалізація в Україні за чинними правилами перевищить фінансові можливості ЄС, враховуючи розмір та потенціал розвитку сільського господарства в Україні. Кілька сфер CAP повинні бути включені до законодавства України, але які можуть бути змінені в рамках реформи CAP:

- Інтегрована система адміністрування та контролю (IACS) для підтримки прямих виплат
- Система ідентифікації земельних ділянок (LPIS)
- Мережа даних про стійкість ферм

Кілька інших IT-блоків також посиляються на CAP, який Україна ще має впровадити.⁶ Тому для України дотримання цих рамок вимагає суттєвих реформ не лише законодавства, але й механізмів впровадження. Це передбачає значні інвестиції в адміністративний потенціал та створення інституційного потенціалу.

Ще однією важливою проблемою є дотримання суворих санітарних та фітосанітарних стандартів, необхідних для доступу до ринку ЄС. Ці стандарти гарантують, що всі харчові та сільськогосподарські продукти, що надходять до ЄС, безпечні для споживачів та відповідають високим екологічним та санітарним стандартам. Україна досягла прогресу в узгодженні з цими стандартами, але прогалини залишаються в таких сферах, як використання пестицидів, гігієна харчових продуктів та добробут тварин. Для українських виробників дотримання цих стандартів може бути дорогим і складним.

Інституційний потенціал - це ще одна сфера, де Україна стикається зі значними проблемами. Хоча був досягнутий прогрес у модернізації її сільськогосподарських установ, ще багато чого належить зробити. Впровадження CAP вимагає створення надійного інституційного середовища, яке має можливості та повноваження ефективно застосовувати нормативні акти, керувати субсидіями та забезпечувати відповідність у всьому сільськогосподарському

6 https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/assurance-and-audit/managing-payments_en

секторі. Зараз українські інституції все ще знаходяться в процесі узгодження з нормами ЄС, і необхідні подальші інвестиції для створення необхідних можливостей.

Ще один рівень складності в узгодженні сільськогосподарського сектору України з ЄС передбачає правила, пов'язані з екологією та зміною клімату. Європейська зелена угода та стратегії «Від ферми до виделки» та «Біорізноманіття» спрямовані на перетворення європейського сільського господарства на стійку систему, яка зменшує його вуглецевий слід та захищає біорізноманіття.⁷ Для України прийняття цих правил є як екологічним, так і економічним викликом. Впровадження стійких методів ведення сільського господарства та скорочення використання пестицидів підвищить потенціал сільськогосподарського сектору України для розширення своїх експортних ринків.

Фінансові міркування також є значущим викликом. Сільськогосподарський сектор України все ще відновлюється після спустошення, спричиненого тривалою війною, яка суттєво вплинула на сільськогосподарську інфраструктуру та виробництво. Вартість узгодження зі стандартами ЄС, особливо в модернізації інфраструктури, впровадженні нових технологій та перепідготовці працівників, є значною.

Україна потребуватиме постійної підтримки з боку міжнародних донорів та ЄС, щоб успішно відповідати цим вимогам. Додаткові витрати необхідні для розмінування сільськогосподарських угідь.

Нарешті, соціально-політичний ландшафт додає подальшої складності процесу інтеграції. Сільськогосподарський сектор в Україні є не лише економічним локомотивом, але й глибоко вкоріненим в соціальну структуру сільських громад. Оскільки країна рухається до узгодження зі стандартами ЄС, може бути опір з боку різних зацікавлених сторін у сільськогосподарському секторі України, особливо з боку тих, хто побоюється, що зміни призведуть до збільшення витрат та зниження конкурентоспроможності в короткостроковій перспективі.

На закінчення, хоча Україна досягла значного прогресу в узгодженні свого сільськогосподарського сектору зі стандартами ЄС, цей шлях загрожуює проблемами. Нормативне узгодження, розбудова інституційного потенціалу, екологічна стійкість, фінансові витрати та соціально-політичні фактори відіграють вирішальну роль у визначенні успіху цього процесу інтеграції. Подолання цих викликів потребуватиме узгоджених зусиль з боку України та ЄС та значної фінансової та технічної підтримки.

7 https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en

8. Досвід польських агропродовольчих компаній, пов'язаний з приєднанням та членством до ЄС, корисний для України та українських підприємців

Ключовим викликом для Польщі до 2004 року – в контексті агропродовольчого сектору – як країни, яка прагне до членства в Європейському Союзі, була плавна адаптація до виробничих стандартів ЄС. Перед приєднанням польські сільськогосподарські компанії зіткнулися з необхідністю адаптувати свої виробничі процеси, технології та системи управління до стандартів ЄС, що спричинило значні інвестиції. Сьогодні, з погляду України, здається важливим швидко адаптуватися до правил щодо якості продукції, безпеки харчових продуктів, охорони навколишнього середовища та добробуту тварин, щоб повною мірою скористатися доступом до ринку ЄС. У той час як найбільші агрохолдинги України роками займаються процесами, щоб відповідати все більш суворим стандартам якості, менші виробники можуть зіткнутися з серйозними проблемами витрат на цьому шляху.

Передвступні та структурні фонди виявилися важливими для Польщі в цій системі. До вступу до ЄС наша країна скористалася програмою SAPARD, орієнтованою на модернізацію сільськогосподарського сектору. Вже після приєднання польські фермери отримали доступ до набагато більших коштів від Спільної сільськогосподарської політики (САП), які фінансували розвиток інфраструктури, модернізацію ферм та технологічні інновації. Сьогодні Україна повинна, оскільки польські фермери значною мірою цим нехтували – особливо в консультативній та освітній сферах – підготуватися до найбільш ефективного використання подібних фондів, які покращать модернізацію агропродовольчого сектору там.

Також буде значним викликом знайти своє місце в агропродовольчому експорті ЄС

як в межах Співтовариства, так і в третіх країнах. Україна вже є потужним експортером агропродовольчої продукції (27,9 млрд доларів у 2021 році – останні надійні дані), але європейський споживчий ринок з майже 0,5 мільярда людей не буде повністю відкритим до після приєднання. Крім того, завдяки торговельним угодам, укладеним Європейським Союзом, та підвищенню виробничих стандартів, Україна обов'язково збільшить свій експорт і до неєвропейських країн. Українським компаніям доведеться ефективно адаптуватися до потреб зовнішньої торгівлі та вміло збалансувати їх з потребами внутрішнього ринку. Польща навчилася використовувати тут різні форми співпраці, такі як галузеві організації, профспілки роботодавців, сільськогосподарські кооперативи та групи виробників (обидва в обмеженій мірі) або кластери, які дозволили фермерам краще керувати виробництвом та домовлятися про більш сприятливі ринкові умови. Україна могла б розглянути можливість розробки подібних структур для зміцнення позицій своїх фермерів на ринку.

У Польщі важливою частиною тривалого процесу інтеграції з Європейським Союзом була розробка навчальних програм для фермерів та сільськогосподарських підприємців, щоб допомогти їм зрозуміти та задовольнити вимоги ЄС. Україна повинна впровадити подібні ініціативи в більших масштабах, ніж Польща свого часу, і розробити систему ефективних сільськогосподарських консультаційних послуг, створених людьми з компетентністю плавно орієнтуватися в лабіринті правил ЄС.

Значне значення – це завдання для українських органів державної влади – також має належна побудова компетентного інституційного середовища для обслуговування сільськогоспо-

дарського сектору – в тому числі у відносинах з ЄС. У Польщі ключовими установами для фермерів є:

- Агентство з реструктуризації та модернізації сільського господарства,
- Національний центр сільськогосподарської підтримки (створений після консолідації

завдань Агентства сільськогосподарського ринку та Агентства сільськогосподарської нерухомості),

- Центральні та місцеві сільськогосподарські консультаційні центри.

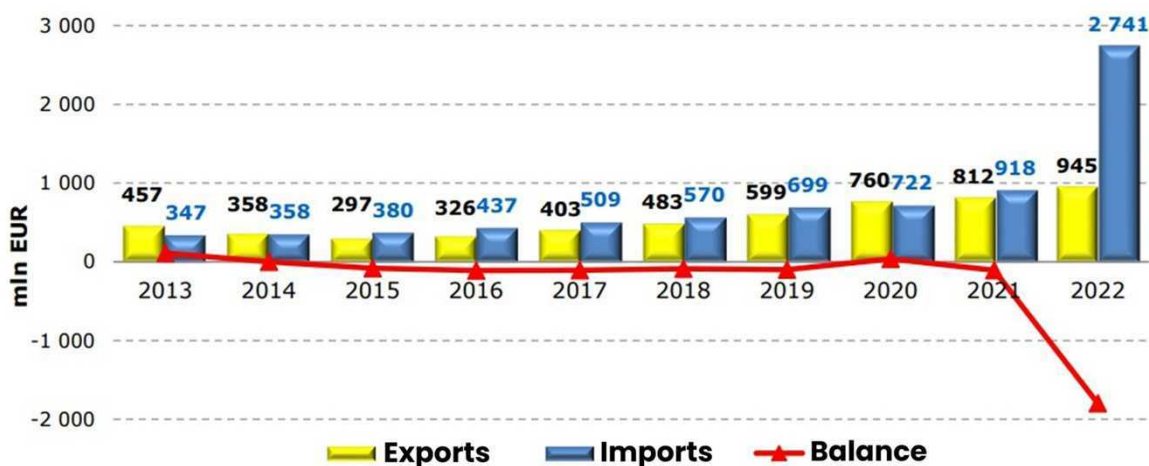
9. Перспективи співпраці між польськими та українськими компаніями в агропродовольчому секторі на європейському ринку

У 2022 році (останні повні річні дані, опубліковані KOWR)⁸, польські фермери експортували в Україну товари на суму 945 мільйонів євро. Водночас відвантаження української сільськогосподарської продукції до Польщі склало 2741 мільйон євро. Слід зазначити, що 2022 рік – це початок агресії Росії проти України та особливий період для експорту української сільськогосподарської продукції – особливо зерна – до Польщі. За останній повністю надійний період, що охоплює 2021 рік, Польща експортувала агропродовольчу продукцію до України за 812 мільйонів євро, а Україна до Польщі за 918 мільйонів євро. У 2021 році торговий баланс був негативним на рівні 106 мільйонів євро проти позитивного балансу у 2020 році в 38 мільйонів євро. У період з 2013 по 2021 рік експорт агропродовольчих товарів з України до Польщі становив в середньому 3 відсотки від загального обсягу експорту в цьому сегменті з України. За той же період аналогічний відсоток для Польщі становив 1,77 відсотка.

тувала агропродовольчу продукцію до України за 812 мільйонів євро, а Україна до Польщі за 918 мільйонів євро. У 2021 році торговий баланс був негативним на рівні 106 мільйонів євро проти позитивного балансу у 2020 році в 38 мільйонів євро. У період з 2013 по 2021 рік експорт агропродовольчих товарів з України до Польщі становив в середньому 3 відсотки від загального обсягу експорту в цьому сегменті з України. За той же період аналогічний відсоток для Польщі становив 1,77 відсотка.

8 «Зовнішня торгівля сільськогосподарськими товарами Польщі з Україною (включаючи зовнішню торгівлю на 2022 рік)», Національний центр підтримки сільського господарства, Варшава 2023.

Рисунок 6. Зовнішньоторговельний оборот агропродовольчих товарів Польщі з Україною

Джерело NEB

Польща в основному відправляє в Україну овочі та продукти з них, молочні продукти, м'ясо, корми, каву, чай, какао та фрукти. В іншому напрямку відправляються тваринні та рослинні жири та олії, зерно, олійні насіння та фрукти, корми для тварин та відходи харчової промисловості. Польща та Україна, будучи сусідами та маючи сильні сільськогосподарські традиції, все ще демонструють значний потенціал для розвитку співпраці в сільськогосподарському секторі на європейському ринку. Ширше співробітництво вже можливо сьогодні, хоча цей потенціал все ще сильно невикористаний.

Польща має потенціал стати логістичним хабом для транзиту українських агропродовольчих товарів до та з ЄС. Однак це вимагає інфраструктурних інвестицій, сформованих на збільшення пропускну здатності прикордонних переходів, збільшення активності ветеринарних та фітосанітарних інспекційних служб, спрощення транзитних процедур, розширення складської, автомобільної та залізничної мережі, а також розширення потужностей зберігання, обробки та відвантаження зерна з польських портів. Навіть з відновленням та відродженням торгівлі на Чорному морі, західна частина України може отримати вигоду від польської логістичної інфраструктури в довгостроковій перспективі завдяки своїй географічній близькості. Рішення розпочати вищезазначені інвестиції також підвищить престиж порту Гданська та зміцнить його позиції як найважливішого порту в Балтійському морі.

Польські та українські компанії в агросекторі також вже можуть здійснювати спільні підпри-

ємства, спрямовані на виробництво та експорт сільськогосподарської продукції на ринок ЄС. Спільні компанії можуть скористатися досвідом Польщі в торгівлі з ЄС, а також природними ресурсами та виробничими можливостями Польщі та України. Співпраця в галузі досліджень і розробок також можлива. Польські та українські науково-дослідні інститути та підприємці можуть співпрацювати у дослідженні нових сільськогосподарських технологій, які підвищать ефективність та якість сільськогосподарського виробництва. Польський досвід інтеграції на ринок ЄС може стати цінним джерелом знань для українських компаній. Польські компанії також можуть підтримати українських партнерів порадами та навчанням, щоб допомогти їм адаптуватися до вимог ринку ЄС. Існує також певний потенціал у створенні спеціальних економічних зон на польсько-українському кордоні, що стимулюватиме інвестиції в сільськогосподарський сектор, пропонуючи податкові пільги та спрощені митні процедури. Поступова гармонізація правил та стандартів сільськогосподарського виробництва матиме заохочувальний вплив на стимулювання взаємної торгівлі.

Уряди обох країн також повинні створити ефективні механізми арбітражу або посередництва, щоб допомогти оперативно та справедливо вирішити потенціальні суперечки між польськими та українськими компаніями. Для урядів важливо забезпечити захист інтересів інвесторів через двосторонні угоди, які встановлюють правила захисту інтелектуальної власності, інвестиційних прав та вирішення спорів.

10. Зміцнення зв'язків між сільськогосподарськими секторами Польщі та України на європейському ринку

Польща та Україна мають глибокі історичні, географічні та економічні зв'язки, і ці зв'язки сильно поширюються на агрокультурний сектор. Посилення співпраці між сільськогосподарськими секторами обох країн відкриває значні можливості для взаємного зростання та підвищення конкурентоспроможності на європейському ринку.

Однією з ключових сфер потенційної співпраці є обмін знаннями та найкращими практиками. Польща, як член Європейського Союзу з 2004 року, пройшла процес узгодження свого сільськогосподарського сектора зі стандартами ЄС і успішно впровадила CAP. Досвід Польщі є неоціненним для України, оскільки вона рухається на своєму шляху до європейської інтеграції. Польські фермери, сільськогосподарські установи та політики можуть надати критичну інформацію про коригування своїх бізнес-операцій та законодавства до законодавства ЄС.

Ще однією сферою співпраці є розвиток транскордонної торговельної інфраструктури. Польща та Україна мають довгий кордон, і вдосконалення логістики сільськогосподарської торгівлі між двома країнами може значно посилити потік товарів. Інвестиції в транспортну та прикордонну інфраструктуру, митні процеси та складські приміщення зменшать торговельні бар'єри та знизять витрати, що принесе користь обом країнам. Крім того, посилення цих логістичних мереж дозволить Україні отримати кращий доступ до країн ЄС та можливість експорту до третіх країн за допомогою польських морських портів на Балтійському морі.

Спільні підприємства та партнерства в агропродовольчій переробці також є сферами, де Польща та Україна можуть зміцнити свої зв'язки. Обидві країни, і Польща зокрема, мають добре налагоджену агропродовольчу промисловість,

і, працюючи разом, вони можуть створювати більш конкурентоспроможні продукти на ринку ЄС. Наприклад, польсько-українські партнерства можуть зосередитися на переробці сировини сільськогосподарської продукції на більш цінні товари, такі як оброблені харчові продукти, молочні продукти та овочі. Додаючи вартість свого експорту, обидві країни могли б отримати економічну вигоду. Стійкість є ще однією важливою сферою співпраці. Європейська зелена угода встановила амбітні цілі щодо скорочення викидів вуглецю та просування стійких сільськогосподарських практик по всьому ЄС. Польща та Україна можуть співпрацювати у розробці та впровадженні стійких сільськогосподарських технологій, таких як точне та органічне землеробство та використання відновлюваної енергії в сільськогосподарському виробництві. Досвід Польщі в узгодженні свого сільськогосподарського сектору з екологічними цілями ЄС може допомогти Україні на цьому шляху.

Однак деякі виклики повинні бути прорекламовані, щоб реалізувати весь потенціал цієї співпраці. Польща та Україна є основними експортерами подібних сільськогосподарських продуктів, таких як зерно та птиця, що може посилити конкуренцію на ринку ЄС. Обидві країни повинні збалансувати співпрацю та конкуренцію, щоб гарантувати, що їхні сільськогосподарські сектори можуть співіснувати та процвітати на європейському ринку.

Крім того, політична та економічна стабільність у регіоні має вирішальне значення для успіху спільних зусиль. Війна в Україні порушила сільськогосподарське виробництво та торгівлю, що ускладнює повну реалізацію транскордонних проєктів. Продовження підтримки з боку ЄС та зусилля зі стабілізації регіону матимуть вирішальне значення для забезпечення дов-

гострокового успіху польсько-українського сільськогосподарського співробітництва.

На закінчення, сільськогосподарські сектори Польщі та України мають багато чого виграти від більш тісної співпраці. Обидві країни можуть зміцнити свої позиції на європейському ринку, обмінюючись знаннями, покращуючи торговельну інфраструктуру та співпрацюю-

чи над стійкими практиками. Однак ретельне управління конкуренцією та постійна допомога з боку ЄС будуть необхідні для того, щоб реалізувати всі переваги цього партнерства.

11. Рекомендації для України та українських компаній, пов'язані з вступом до ЄС

Україна повинна повністю усвідомлювати, що шлях до вступу до Європейського Союзу довгий і вимагає значних реформ у всьому сільськогосподарському секторі, а також його правового та організаційного середовища. Агропродовольчий сектор, як один зі стратегічних сегментів економіки ЄС, підпадає під дію ряду правил. Слід також пам'ятати, що розвиток сільськогосподарського сектору України має бути максимально гармонізованим, щоб не створювати надмірних диспропорцій у розвитку різних сільськогосподарських регіонів країни. Серед найважливіших заходів, які Україна та українські сільськогосподарські підприємці повинні вжити у зв'язку з її вступом до Європейського Союзу, є наступні:

1. Україна повинна продовжувати узгоджувати свою сільськогосподарську політику та практику з нормативно-правовою базою ЄС. Це містить узгодження сільськогосподарської державної допомоги з вимогами CAP та забезпечення дотримання стандартів ЄС щодо безпеки харчових продуктів, екологічної стійкості та добробуту тварин. Прискорення цих реформ допоможе Україні отримати повніший доступ до ринку ЄС та отримати вигоду від субсидій CAP. Україна повинна шукати довгострокове фінансування від міжнародних донорів та програм ЄС, щоб підтримати свої зусилля з модернізації сільського господарства, узгодження зі стандартами ЄС, модернізації інфраструктури та впровадження нових виробничих технологій.
2. Гармонійно узгоджувати виробничі стандарти з вимогами ЄС. У цьому відношенні може бути корисною сертифікація та акредитація. Крім того, українські установи, відповідальні за контроль якості та безпеку харчових продуктів, повинні бути зміцнені, щоб вони могли ефективно

контролювати дотримання стандартів ЄС.

3. Необхідно враховувати поточні та майбутні екологічні вимоги, що спричинить значні витрати, пов'язані з модернізацією вже наявних систем виробництва харчових продуктів, землеробства або тваринництва. Особливе значення для форми сільськогосподарського сектору ЄС у найближчі кілька років матиме майбутнє Європейської зеленої угоди та рішення щодо рівня скорочення можливості використання добрив та засобів захисту рослин. Прийняття стійких агрокультурних практик, таких як скорочення використання пестицидів та сприяння органічному сільському господарству, приведе Україну у відповідність до цілей ЄС та зробить її сільськогосподарську продукцію більш конкурентоспроможною на європейському ринку.
4. Створення в Україні компетентних та прозорих державних установ, що є обов'язків для ефективного впровадження нормативних актів ЄС та ведення коштів ЄС на розвиток сільськогосподарського сектору та сільських територій. Україна повинна надати пріоритет зміцненню своїх сільськогосподарських агентств, поліпшенню адміністративного потенціалу та розширенню технічної експертизи, необхідної для забезпечення дотримання нормативних актів ЄС та управління трансформацією сільськогосподарського сектору.
5. Необхідно посилити транскордонне співробітництво з країнами ЄС, що матиме вирішальне значення для швидкої інтеграції аграрного сектору України до Європейського Союзу. Спільні проєкти в галузі сталого сільського господарства, агропродовольчої переробки та логістики повинні бути реалізовані для забезпечен-

- ня повного використання Україною свого сільськогосподарського потенціалу на європейському ринку.
6. Створення та розробка освітніх програм, щоб допомогти фермерам зрозуміти вимоги внутрішнього ринку ЄС. Вже сьогодні Україна повинна скористатися широким спектром фінансової підтримки перед вступом, яка виявилася вирішальною на шляху Польщі до Європейського Союзу. Навчання українських компаній та фермерів процедурам подання заявок та управлінню проектами, що фінансуються ЄС, має бути частиною цих зусиль.
 7. Інтегроване управління сільськогосподарськими даними в системах ЄС необхідне для ефективного виконання вимог ЄС щодо контролю та звітності. Українські сільськогосподарські компанії - особливо середній сегмент - повинні інвестувати в впровадження систем управління даними, таких як Інтегрована система адміністрування та контролю або Мережа даних про фермерський облік. Аналітичні технології дозволять агробізнесу звітувати перед агентствами ЄС відповідно до вимог CAP та краще контролювати ефективність виробництва, підвищуючи прозорість та відповідність.
 8. Українським компаніям слід розглянути стратегію стійкої інтенсифікації виробництва, тобто підвищення сільськогосподарської продуктивності без розширення посівних площин. Прикладом є впровадження точних сільськогосподарських інструментів. Ці методи допоможуть задовольнити чимраз більші вимоги Європейської зеленої угоди та обмеження на використання так званих сільськогосподарських хіміків, які стануть вирішальними для доступу до ринку ЄС.
 9. Для стабільності аграрного сектору необхідно розширити нинішні структури української економічної дипломатії, що діють в інституціях ЄС. Проведення ефективної політики на ринку Співтовариства вимагає функціонування правильно повідомленої та ефективної дипломатичної структури. Це особливо важливо щодо сільськогосподарського сектору, який в останні роки був однією з найбільш суворо регульованих сфер політики ЄС через форму кліматичної політики Співтовариства. Представництво українського агросектору в галузевих організаціях, що працюють на рівні ЄС (наприклад, Сора-Cogesa) буде важливим у цьому контексті. Цінністю в цьому контексті є ефективна співпраця державного сектору з бізнес-спільнотою.

Варшавський інститут підприємництва (WEI) є провідним польським аналітичним центром, створеним Союзом підприємців та роботодавців Польщі. Заснований для підвищення добробуту Польщі, WEI зосереджується на чотирьох критично важливих сферах: держава та право, безпека, економіка та демографія. WEI надає рішення для державних установ та незалежних соціальних або комерційних структур на основі ретельних досліджень, аналізу, проводить освітні проекти та публікує коментарі, позиції та звіти.

WEI вважає, що безпека Польщі та процвітання її громадян залежать від їхніх прав та свобод, включаючи право обирати свій спосіб життя, рівність перед законом та право на накопичення багатства. WEI виступає за сильну та ефективну державу для захисту від несправедливості та зовнішніх загроз, але наголошує, що роль держави має бути мінімальною для розвитку підприємницької енергії та духу.

Основними напрямками діяльності WEI є:

Держава і право. WEI наполегливо працює над покращенням якості законів, законодавчого процесу, а також їх застосуванню та виконанню в судових процесах. WEI підтримує правову базу, засновану на простоті та природному порядку, виступаючи за мінімальне регулювання та наголошуючи на добровільних угодах та контрактах. Організація пропагує сильну, але обмежену державу, орієнтовану на забезпечення безпеки та справедливості для своїх громадян.

Безпека. Спираючись на історичний досвід, WEI підтримує участь Польщі в оборонних пактах та міжнародних організаціях, наголошуючи на самостійності, і вважає польську армію ключовим гарантом національної незалежності. WEI виступає за професійну армію, здатну ефективно протистояти потенційним загрозам, і наголошує на важливості енергетичної безпеки шляхом ав ЄС як економічної спільноти, але виступає проти концепції єдиної європейської держави, де домінує бюрократія. Зовнішня політика Польщі, на думку WEI, повинна ставити на перше місце національні політичні та економічні інтереси.

Економіка. WEI стверджує, що міцна економіка має важливе значення для фінансування національної оборони, підвищення рівня життя та припинення депопуляції. Інститут закликає до прямолінійного регулювання бізнесу, низьких і простих податків, а також ефективної судової системи. WEI виступає проти шкідливих податків і бюрократичних бар'єрів та за рівні умови для конкуренції в бізнесі. Інститут зосереджується на малих і середніх підприємствах (МСП), які є основою польської економіки. Освітня реформа відповідно до потреб ринку праці та обмежена участь держави в економіці, за винятком військового та енергетичного секторів, також є ключовими економічними політиками, які просуває WEI.

Демографія. Боротьба з несприятливими демографічними тенденціями має вирішальне значення для досягнення цілей WEI. Інститут підтримує політику, спрямовану на підвищення народжуваності, стримування еміграції та впровадження розумної імміграційної політики. Зміцнення правової та соціальної позиції сімей для заохочення підвищення коефіцієнтів народжуваності є пріоритетом. WEI вірить у те, що громадяни можуть зберігати більше доходів для підтримки виховання дітей, і виступає за місцеву політику соціальної підтримки, спрямовану лише на тих, хто її потребує.

WEI дотримується позапартійної позиції, підтримуючи вигідні національні рішення незалежно від політичного походження. WEI співпрацює з польськими органами влади через професійний аналіз та активне залучення громадськості до стратегічного планування, розробки та реалізації політики, сприяючи розвитку та процвітанню Польщі.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) є провідним українським незалежним аналітичним центром, що спеціалізується на економічних дослідженнях та консультуванні з питань політики. Має більш ніж 20-річний досвід в аналізі економічної політики та розробці політичних рекомендацій. Починаючи з 2016 року, ІЕД активно підтримує регіональні організації громадянського суспільства в Україні шляхом надання грантів, наставництва, навчання та підвищення обізнаності.

Місія ІЕД полягає в наданні альтернативних рішень ключових проблем соціально-економічного розвитку в Україні на основі принципів верховенства права, демократії та ринкової економіки. Особлива увага ІЕД приділяється просуванню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Мета ІЕД:

1. надавати високоякісну експертизу у сфері економіки та економічної політики, розробляти стратегічні та інструментальні складові економічної політики;
2. формувати громадську думку шляхом організації публічного діалогу, сприяння суспільному діалогу та поширення знань;
3. сприяти розвитку економічних і суспільних наук та стимулювати розвиток наукової спільноти України.

З моменту свого заснування у 1999 році ІЕД зосереджується на економічних дослідженнях та консультуванні з питань політики у сферах макроекономічної політики, бізнес-клімату, розвитку малого та середнього підприємництва (МСП), міжнародної торгівлі, фінансових ринків, а також регіонального та секторального розвитку. З початку 2010-х років ІЕД приділяє значну увагу просуванню європейської інтеграції України.

Особлива перевага ІЕД полягає в моніторингу настроїв та очікувань бізнесу щодо різних аспектів бізнес-середовища та регулювання, включаючи вплив на політику, шляхом проведення регулярних та спеціальних опитувань щодо тенденцій у бізнесі. Починаючи з липня 2002 року, ІЕД проводить регулярне щоквартальне опитування 450 промислових підприємств України з метою моніторингу, прогнозування та аналізу ділової активності на основі інформації, отриманої «з місць», суджень та очікувань економічних агентів. З травня 2022 року опитування проводиться щомісяця та охопило 500+ з усіх підконтрольних уряду України областей. ІЕД розробив Щорічну оцінку ділового клімату – політичний інструмент для моніторингу та оцінки бізнес-клімату та розвитку МСП на основі сприйняття та ставлення компаній. Щорічно ІЕД проводить опитування 1000+ підприємств з питань спрощення процедур торгівлі та оцінки роботи митниці.

Після 24 лютого 2022 року ІЕД зосередився на підтримці українського спротиву повномасштабній військовій агресії. Наша діяльність перепрофільована відповідно до потреб зацікавлених сторін. З травня 2022 року в ІЕД діє Програма «Аналітика та інформація про економіку країн під час війни». ІЕД щомісяця виробляє та просуває аналіз та прогноз розвитку економіки України, включаючи щомісячні опитування 500+ підприємств. ІЕД є членом громадських ініціатив RISE (коаліція українських та міжнародних організацій, які працюють задля відбудови, доброчесності, сталості та ефективності України). Також ІЕД є засновником ініціативи аналітичного центру RRR4Ukraine, метою якої є сприяння чесному та далекоглядному відновленню на основі принципів відкритості та підзвітності.

ІЕД успішно поєднує професійний аналіз з активною участю в громадському діалозі та адвокації, а також активно співпрацює з українськими національними та регіональними органами влади у сфері стратегічного планування та розробки політики, а також реалізації політики. ІЕД має потенціал для управління грантами та надає повторні гранти для розвитку потенціалу регіональним організаціям громадянського суспільства та засобам масової інформації.

